

XVI. YÜZYIL ORTALARINDA İNEGÖL'ÜN SOSYO- EKONOMİK YAPISI

Zekeriya BÜLBÜL*

ÖZET

İlkçağlardan beri yerleşim yeri olan İnegöl 1299 da Osmanlılar tarafından fethedildi. Bundan sonra İnegöl Osmanlı idaresinde gelişmeye başladı. Yıldırım Beyazıt buraya iki minareli bir cami, bunun giderlerini karşılamak için bir hamam, Fatih ve II. Beyazıt devri devlet adamlarından İshak Paşa da bir imaret yaptırdı.

XVI. yüzyılda İnegöl hakkında bilgi edindiğimiz dört Tapu Defteri bulunmaktadır. Bu dönemde İnegöl'de Camii Şerif, Sinan Bey, Yenice Mescit, İshak Paşa İmaretı olmak üzere dört mahalle bulunmaktadır. Şehrin nüfusu 1531'de 589 iken Kanuni devri sonlarında 1095'e yükselmiştir.

İnegöl'ün bu dönemde 75'e yakın köyü var. Bu köylerin ödedikleri senelik vergilerde şöyledir:

32 köy	56.331 akçe
18 mezra	8.406 akçe
8 yayla	2.400 akçe
Toplam	67.137 akçe

Sarayın tavuk ve yumurta ihtiyacının önemli bir miktarı da buradan karşılanmaktadır.

ABSTRACT

Inegöl, which has been a residence location for prehistory was conquered in 1299 by the Ottomans. After the conquest, Inegöl developed under the reign of Ottoman Empires.

Yıldırım Bayezit had a mosque with two minarets and hammam to meet the expenses of it built, in addition to this, Ishak Pahsa, who is man of the reign of Sultan Mehmed the conqueror and Bayezit the II., had a foundation built.

There has been four record book on which we obtain information, about Inegöl in the 16th century. In this period, Inegöl had four neighborhood called as Cami-i sharif, Sinan Bey, Yenice Mesjid and Ihsak Pahsa Foundation. As for the population of the city, it was 1531 in 589 while it was increased 1095 during the reign of Suleiman the Magnificent.

In this period, Inegöl had 75 villages. These are the taxes the villages paid as follows:

56.331 akçe (name Ottoman currency) from 32 villages
8.406 akçe from 18 arable fields
2.400 akçe from resort

The total amount of taxes was 67137 akçe totally.

Inegöl met the considerable quantity of eggs and hens of the court.

GİRİŞ

Güney Marmara Bölümü'nde yer alan İnegöl şehri, aynı adı taşıyan ovanın üzerinde kurulmuştur.

Subaşı veya gölbaşı; İne; önde gelen, İne-göl, gölün önünde gelen¹ anlamında olan İnegöl ismine tarihî kaynaklarda değişik şekillerde

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi

¹ İne hakkında bk. Mehmet Nejdet Ortanca, *Gazinin Yolu II*, s. 90 vd.

Zekeriya BÜLBÜL

rastlanmaktadır. Neşri² ve Âşık Paşazâde³ tarihlerinde İne-göl şeklinde yazılmıştır.

İnegöl adı, Batılı araştırmacıların da dikkatini çekmiş; bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nitekim W.M. Ramsay'a göre burası İnegöl veya İnek-göl'dür⁴. A.D. Merdtman ise İnegöl isiminden bahsederken Aynegöl, Aynagöl, Eynegöl, İnegöl şeklinde kaydetmiştir.

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'de Ezinegöl'den bozma bir isimdir demektedir. Ona göre, Ezine'nin bozulmuşu olan İne, Cuma anlamına gelmektedir. *Türkler burayı Cuma günü fethettiklerinden Ezinegöl demişlerdir*. Gölün kıyısında Cuma namazı kılmış oldukları bilgisini verdikten sonra Ezine'nin bozulmasından meydana gelen İne'nin de Cuma anlamına geldiğini, onun için bu diyarda hâlâ camilere İne damı yani Cuma Camii denildiğini yazmaktadır⁵.

Bilindiği üzere Anadolu, MÖ. I. yüzyıldan itibaren Büyük Roma İmparatorluğu'nun doğudaki toprakları içinde bulunuyordu. İmparatorluğun Teodosyus zamanında 395 yılında doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasından sonra ise Doğu Roma toprakları içinde kalmıştır.

Batı Roma'nın 476'da tarih sahnesinden silinmesinden sonra Doğu Roma onun mirasçısı oldu. VI. yüzyılda İmparator Justinianus devrinde Doğu Roma İmparatorluğu Akdeniz'in batı havzasına yayıldı. Lâkin zaman zaman Balkanlar'da ve Anadolu'da çeşitli milletlere mensup kavimlerin ve XI. yüzyılın ikinci yarısında Türkler'in de Anadolu'yu fethetmeye başlamaları üzerine Doğu Roma İmparatorluğu küçülmüş; XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'da sadece Marmara Denizi çevresi ile Batı Anadolu'nun bir kısmına münhasır kalmıştır. Bu sırada İnegöl, küçülen Bizans devletinin güney doğu ucunda ufak bir tekfurluk olarak idare edilir duruma gelmiştir.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Osman Bey'in Kayılar'ın başına geçtiği sırada İnegöl Tekfuru Aya Nikola, Rum beylerinin en kuvvetlisi idi⁶. Aya Nikola, gayet uyanık, ileri görüşlü bir insandı. Osmanlı Beyliğinin kendileri için ileride büyük bir tehlike olacağını anlamış, onun için Osman Bey'i durumunu güçlendirmeden yok etmenin çarelerini aramış, komşularını bu tehlikeye karşı uyarmaya çalışmıştır. Bu arada kendisi Türkler'e zarar vermeye başlamış, bilhassa yaylaya göçler sırasında, fırsat buldukça onlara saldırmıştır. Bu yüzden Osman Bey, bu saldırılarından dolayı onu çevrenin en nüfuzlu tekfuru ve o zaman Türklerin dostu olan Bilecik Tekfuruna şikâyet etmişti. Buna rağmen İnegöl Tekfuru, muhtemel Osmanlı tehlikesini hemen ortadan kaldırmak düşüncesiyle Türkler'e karşı saldırılarını her geçen gün artırmıştır. Hatta Osmanlılara bağlı aşiret beylerinden Samsa Çavuş, bu saldırılara dayanamayarak yerlerini bırakarak Mudurnu taraflarına çekilmiştir⁷.

² Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cibannüma I*, Ankara 1949, s. 91.

³ Âşık Paşa-zâde, "Tevârih-i Âli Osman", *Osmanlı Tarihleri I*, (Atsız neşri), İstanbul 1949, s. 94; Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cibannüma I*, s. 79.

⁴ W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul 1961, s. 15.

⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, İstanbul 1935, s. 11.

⁶ Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âli Osman*, s. 94; Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cibannüma I*, s. 79.

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, I*, Ankara 1953, s. 106.

XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı

İnegöl Tekfuru'nun, kendi beyliği hakkında olumsuz düşüncelerini Bilecik Tekfuru'ndan öğrenen Osman Bey, onun bu tutumu karşısında nasıl hareket edeceğini kararlaştırmak üzere ileri gelen gazilerden Akça-Koca, Abdurahman Gazi, Konur Alp ve Turgut Alp'ı yanına çağırdı. Yapılan toplantı sonunda bir gece baskını ile İnegöl'ün fethine karar verildi⁸. H. 683/ M. 1284'te Osman Bey, yanına 70 savaşçı alarak ansızın kaleyi basmak için yola çıktı. Ancak casusları, bu hareketten tekfuru haberdar edince derhal harekete geçerek Ermeni Derbendinde (daha sonraki adı Ermeni Pazarcığı, bugünkü Pazar köy) de pusula kurarak Türkleri bekledi. Osman Bey de casuslarından kendisine kurulan pusuyu öğrendi. Fakat geri dönmeyip pusunun üzerine gitti. Yapılan savaşta iki taraf da büyük kayıplar verdi⁹. Bu savaştan birkaç gün sonra Osman Bey, İnegöl yakınındaki Kolaca (Kalça) Kalesi'ne bir baskın yaparak kaleyi zaptedip ahalisini teslim aldı. Bu fetih olayının tarihi Âşık-Paşa zâde'de¹⁰ H. 684/M. 1285 olarak kaydedilir ve bu fethin aynı zamanda Osman Gazi'nin ilk fethi olduğu belirtilir. Bu kalenin Osman Bey tarafından fethi, İnegöl Tekfuru'nun fikirlerine kuvvet kazandırdığı için Karaca-Hisar Tekfuru'nu yanında savaşmaya ikna etti. Bundan sonra Domaniç yakınında Erice (veya İkizce) denilen yerde Osman Bey'le iki Bizans Tekfuru arasında amansız bir savaş oldu. Sonunda yine iki tekfur bozularak kaçmak zorunda kaldılar¹¹.

Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Mesud, umumî siyaseti icabı uç beylikleri taltif ettiği sırada Osman Bey'e de bir ferman göndererek Söğüt'ü ona temlik etmiş idi¹². Osmanlı tarihçilerinden birçoğu, Osman Bey'in babasının yerine beyliğin başına geçmesi üzerine Selçuklu sultanının ona davul, kılıç ve kaftan yolladığını kaydederler¹³. Osman Bey, kendisine gösterilen bu teveccühe lâyık olduğunu ispatlamak gayesi ile Bizans topraklarına yeni bir akın yapmaya karar verdi. Bu sefer de en tehlikeli düşmanı İnegöl Tekfuru üzerine yürüyerek onu ortadan kaldıracak, ve İnegöl'ü alacaktı.

Osman Bey, İnegöl'e baskın için harekete geçti. Yapılan savaş sonunda İnegöl Tekfuru Aya Nikola ve birçok muhafız maktul düştü. Hayli ganimet alındı. Alınan bu ganimetlerin beşte biri Selçuklu sultanına devlet hakkı olarak gönderildi¹⁴. Bazı tarihçiler, Aya Nikola'nın ölümünün İnegöl'ün fethi esnasında olduğunu yazmaktadırlar¹⁵.

Osman Bey, 1292 yılında da Sakarya nehrinin kuzeyine akınlar yaparak birçok yeri yağmaladı. Bundan sonra yedi yıl zarfında durumunu her gün biraz

⁸ M. Tayyib Gökbilgin, "Osman I", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, s. 435.

⁹ Bu savaş için bkz. Âşık Paşa-zâde, *aym eser*, s. 94; Mehmet Neşri, *aym eser*, s. 79-81; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s.106; Gökbilgin, *aym yer*.

¹⁰ Âşık Paşa-zâde, *aym eser*, s. 96.

¹¹ Bu savaş için bkz. Âşık Paşa-zâde, *aym eser*, s. 94; Mehmet Neşri, *aym eser*, s. 79-81; Uzunçarşılı, *aym eser*, s. 106; Gökbilgin, *aym yer*.

¹² Gökbilgin, *aym yer*.

¹³ Karamanî Nişancı Mehmet Paşa, "Osmanlı Sultanları Tarihi" (Konyalı İbrahim Hakkı neşri), İstanbul, 1949, s. 344-345; Şükrullah, *Behçetü'l-Tevârih*, (Atsız neşri), İstanbul 1949, s. 52; Âşık Paşa-zâde, *aym eser*, s. 98.

¹⁴ Gökbilgin, *aym yer*.

¹⁵ Âşık Paşa-zâde, *aym eser*, s. 102; Mehmet Neşri, *aym eser*, I, s. 103.

Zekeriya BÜLBÜL

daha güçlendirdi. Bu durum, düşmanlarının sayısının çoğalmasına sebep oluyordu. Bilecik tekfurı bile düşmanları arasına katılmıştı. Osman Bey'in düşmanları, Yarhisar Tekfuru'nun kızı ile Bilecik tekfurunun oğlunun düğünleri esnasında ona bir tuzak kurarak öldürmeğe karar vermişlerdi¹⁶. Köse Mihal, durumdan Osman Bey'i haberdar etmiş, o da buna karşı bir plân hazırlamış ve sonunda Bilecik, Yarhisar ve İnegöl'ü fethetmiştir(1299)¹⁷.

Bundan sonra İnegöl ve çevresine yerleşmeler başlamış, bu yerleşmelere paralel olarak da imar işlerine girilmiş; tarihî anıtlar yavaş yavaş yükselmeye başlamıştır. Özellikle Yıldırım Bayezid devrinde İnegöl gelişmeye devam etmiştir. Yıldırım Bayezid H. 802/M. 1399-1400'de buraya iki minareli ve yirmi kubbeli bir cami ve caminin ihtiyaçlarını karşılamak için bir de hamam yaptırmıştır.

Yıldırım Bâyezid'in ölümünden sonra Anadolu'da meydana gelen karışıklık sırasında İnegöl ve çevresinin yine askerî birtakım hareketlere sahne olduğu görülmektedir. Kardeşler kavgası sırasında Çelebi Mehmed, Sivas tarafına hakim olduktan sonra Anadolu'daki diğer toprakları da hakimiyeti altına almak istemiş; bundan sonra askerlerini Bursa üzerine sevk etmiştir. Bursa'ya hakim bulunan İsa Çelebi kuvvetleri ile Mehmed Çelebi'nin askerleri 1403 yılında, Osman Gazi'nin İnegöl tekfurı ile 1284'te savaştığı Ermeni Beli'nde karşılaşmışlar; savaşı kazanan Mehmed Çelebi Bursa'ya hakim olmuştur¹⁸.

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İNEGÖL KAZÂSI

İnegöl, XV. yüzyılın ikinci yarısında daha da gelişmiştir. Fatih ve II. Bayezid devri devlet adamlarından olan İshak Paşa İnegöl'de bir imaret yaptırmış; buraya büyük çapta vakıflar tahsis etmiştir. Âşık Paşa-zâde'nin "*Âsâr-ı İshak*" kaydı altında bilgi olarak verdiği¹⁹ İshak Paşa Camii, medrese ve türbesi ile birlikte halen İnegöl Çarşısı'nın içinde bulunmaktadır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan İnegöl Kazâsı ile ilgili XVI. yüzyıla ait beş tahrir defteri vardır. Bunlar 1531 tarihli TD 166, 1562 tarihli TD 334, tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 88. sayfadaki H. 979/ M. 1572 tarihli bir kayda istinaden 1572 den önce düzenlendiği tahmin edilen TD 1059 ve tarihi bilinmeyen TD 23 ile Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan ve yine tarihi bilinmeyen fakat Kanuni devri ortalarında yazıldığı tahmin edilen TK 75 numaralı defterlerdir. Söz konusu defterlerden TD 23, TD 166 ve TK 75 nolu defterler Ömer Lütfi Barkan ve Enver Meriçli tarafından yayınlanmıştır²⁰. Bu çalışmada 1059 nolu tapu defteri esas olarak alınmış verilen bilgiler diğer tapu defterleriyle yer yer kıyaslanarak aktarılmıştır.

¹⁶ Âşık Paşa-zâde, *aym eser*, s. 96; Mehmet Neşri, *aym eser*, s. 97; Gökbilgin, *aym madde*, s. 436.

¹⁷ İ.H.Uzunçarşılı, *age*, s.107.

¹⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I., İstanbul 1947, s. 291.

¹⁹ Âşık Paşa-zâde, *aym eser*, s. 242.

²⁰ Ömer Lüfi Barkan-Enver Meriçli, *Hüdavendigar Lîvası Tahrir Defterleri I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s.81-129.

A. ŞEHİR MERKEZİ

İnegöl, XVI. yüzyılda, Kanunî devri sonlarında 200-300 arasında değişen nüfusu olan küçük bir yerleşim yeridir. Dört mahalleden ibarettir. Bunlar Camii Şerif, Yenice Mescit, İshak Paşa İmaret, Sinan Bey mahalleleridir.

1. Cami-i Şerif Mahallesi

Cami-i Şerif Mahallesi, muhtemelen Yıldırım Bâyezid tarafından İnegöl'de yaptırılan caminin çevresinde gelişen. Bu yüzden İnegöl'ün en eski mahallelerinden biridir. Önceki tahrirlerde Cami Mahallesi olarak geçerken son tahrirde Cami-i Şerif Mahallesi olarak geçmektedir²¹

1531 yılında nüfusu, 25 hane 21 mücerred olarak gösterildiğine göre, mahallede nüfus 146 kişiye ulaşmaktadır²². Mahallenin nüfusunun daha sonra arttığı, Kanunî devrinin ortalarına ve daha sonraki devre ait tapu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Kanunî devri sonlarında mahallenin nüfusu 250 civarındadır²³.

2. Sinan Bey Mahallesi

Sinan Bey Mahallesi'nin neden bu adı aldığı hususunda kaynaklarda açık bir bilgi bulunmamaktadır. *Sicill-i Osmanî*'de Osmanlı döneminde yaşamış birçok Sinan Bey hakkında bilgi verilmektedir. Buraya bir cami yaptırarak mahallenin kendi adını taşımasına neden olan Sinan Bey, Yahşi Bey'in kardeşi olduğu bilinen Sinan Bey olmalıdır. Çünkü İnegöl çevresinde 1562 yılında bir mahallin Yahşi Yeri Çiftliği adını taşıdığı bilinmektedir. Yahşi Yeri Çiftliği ile Yahşi Bey arasında bir münasebet kurularak mahalleye adını veren zatın muhtemelen Yahşi Bey'in kardeşi Sinan Bey olduğu ileri sürülebilir.²⁴

Sinan Bey Mahallesi nüfusunun Cami-i Şerif Mahallesi'ninkine yakın olması, bu mahallenin de eski bir mahalle olduğu fikrini uyandırmaktadır. Mahallede 1531 yılında 29 hane ve 21 mücerred yani 224 kişi oturduğu bilinmektedir²⁵.

Mahalle nüfusunun düzenli bir şekilde artmış olduğu görülmektedir. Nitekim TD 1059'da²⁶ mahallede 40 hane, 51 mücerred olduğu kaydedilmiştir ki bu da tahmini 251 kişiye tekabül etmektedir. TK 75'e²⁷ göre mahallede ise 48 hane, 52 mücerred yazılıdır. Bu durumda tahmine nüfusu 290 kişiyi bulmaktadır.

²¹ Barkan-Meriçli, age, s84, TD, 1059, s52

²² TD 166, s. 18.

²³ TK 75, 53b-55a'ya göre 43 hane, 44 mücerred, yani 259 nüfus, TD 1059, s. 52'ye göre 39 hane, 48 mücerred, yani 243'dir. Bu iki rakam görüldüğü gibi biri birinden ancak 16 kadar farklıdır. Yukarıda veriler nüfusu daha fazla veya daha az hesaplamak mümkündür. Bu hesap yapılırken Hane konusunda Nejat Göyünç tarafından ileri sürülen görüş göz önüne alınarak aile sayısı beş ile çarpılmış; bekar sayısı buna ilave edilmiştir. (N. Göyünç "Hane" Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XV, s.552-553) Bu konuda diğer bir görüş için bkz. Faruk Sümer, "Kayı", İslam Ansiklopedisi, IV., s 461

²⁴ Aydın Beyliği yapan Sinan Bey, H.829/M.1446-1447 yılında bir savaşta şehit olmuştur. Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III., İstanbul 1311, s. 102.

²⁵ TD 166, s. 18.

²⁶ TD 1059, s. 3.

²⁷ TK 75, 53b-55a.

3. Yenice Mescit Mahallesi

Mahallenin ismi TD 166'da Yenice, TK 75'te Mescid-i Yenice olarak geçerken sonradan Yenice Mescit olarak kaydedilmiştir²⁸. Yenice Mescit Mahallesi'ne adını veren mescit hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Diğerlerinden sonra kurulduğu için bu adı almış olmalıdır.

Mahallenin nüfusu 1531'de 170 kişi civarındayken Kanuni'den sonra 270 yükselmiştir.

4. İshak Paşa İmareti Mahallesi

Fatih Sultan Mehmet ve II. Bâyezid devri devlet adamlarından İshak Paşa'nın İnegöl Kasabası'na cami, imarethane, medrese ve türbeyi içine alan bir külliye yaptırması ile bu mahallenin teşekkül ettiği tahmin edilmektedir. Bu külliyenin ilk yapısı olan imarethanenin XV. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olduğu bilinmektedir²⁹. Bu durumda mahallenin de XV. yüzyılın ikinci yarısında kurulduğu söylenebilir.

1531 tarihli defterde sadece külliyenin vazifelilerinin bulunduğu belirtilmektedir³⁰. TK 75'te 16 hane, 11 mücerred yani 125 kişi³¹, TD 1059'a göre ise 15 hane 12 mücerred yani 120 kişi kayıtlıdır³². Kanunî devrinde şehir nüfusunun değişimini aşağıdaki gibi tablolaştırmak mümkündür

Tablo 1. İnegöl Şehir Nüfusu

Mahallenin adı	TD 166	TD 1059
Cami-i Şerif	146	263
Sinan Bey	166	226
Yenice Mescid	123	188
İshak Paşa İmareti	Sayı Yok	120
TOPLAM	435	797

B. İNEGÖL ŞEHRİNİN GELİRLERİ

Şehirde bir kervansaray, bir meyhane bir başhane ve bir bozahane bulunmaktadır.

TK 75'e göre: başhane 300 akçe, bozahâne 400 akçe, meyhane 1118 akçe ve kervansaray 4773 akçe gelire sahip olup toplam olarak 5591 akçelik gelir kaydedilmiştir³³. TD 1059'da³⁴ da aynı miktarda vergi kaydı vardır, sadece bozahane gelirinde 200 akçelik eksilme görülmektedir. Bu deftere göre şehrin

²⁸ Barkan-Meriçli,a,g,e, s 84

²⁹ Enis Karakaya - Ahmet Vefa Çobanoğlu, "İshak Paşa Külliyesi?", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XX., İstanbul 2000, s. 541-542.

³⁰ TD 166, s.19.

TK 75, 53b-55a'ya göre 16 hane 11 mücerred, yani 123 nüfus, Kanunî devri sonları ile 2. Selim devri başlarına ait olan TD 1059'a göre ise 15 hane 12 mücerred yani 117'dir. Aradaki rakam görüldüğü gibi 6'dır. Bu sebeple nüfusu 120 civarındadır dedik.

³¹ TK 75, s.53b-55a.

³² TD 1059, s.4

³³ TK 75, 53b-55a.

³⁴ TD 1059, 4.

XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı

gelir toplamı 15663 akçedir. İki defter arasındaki gelir farkı kaydedilen ürün çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. TD 1059'da TK 75'ten farklı olarak resm-i çift, buğday, arpa, burçak, yulaf, nohut, bostan, bağ, bal öşürleri, çayır, zemin vergileri ile bâc-ı pazar ve kile ve hayvan vergilerinden meydana gelmektedir.

Söz konusu gelirler İnegöl halkının XVI. yüzyılda geçimini nasıl temin ettiği hususunda da fikir vermektedir. Bu bilgilere göre halk çiftçilik yapıyor, bağ ve bahçe yetiştiriyor, hayvan besliyor, arcılık yapıyordu.

Tablo 2. TD 1059'a Göre İnegöl Şehrinin Toplam Hasılı

Vergi Cinsi	Akçe	Vergi Cinsi	Akçe
Resm-i Çift	106	Öşr-i Hintta	6065
Öşr-i Şa'ir	1156	Öşr-i Burçak	16
Öşr-i Alef	131	Öşr-i Mahlut	175
Öşr-i Nohut	70	Öşr-i Bostan	666
Adet-i Ağnam	128	Resm-i Çayır	70
Bac-ı Bazar	2200	Resm-i Zemin	2000
Öşr-i Küvare	50	R.Zemin	2000
Resm-i Bağat	130	Baş hane	300
Buzhane	200		

Şehrin gelirinin 9215 akçesi padişah hassı³⁵ kalan miktar ise zeamet ve tımar olarak ayrılmıştır.

C. KIR YERLEŞİMLERİ

İnegöl kasabasının XVI. yüzyılda 75'e yakın köylü bulunmaktadır. Bunlar içerisinde birkaç evden meydana gelenleri olduğu gibi birkaç çiftlikten meydana gelen köyler de vardır. Büyük yada küçük olmasına bakılmaksızın her biri bir mali ünite olarak kabul edilmiş ve devlet bu birimlerin üretimlerinden vergi almıştır³⁶

1. Kozluviran Köyü

Kozlu viran köyü³⁷, XVI. yüzyılda İnegöl Kasabası'nın en büyük köylerinden biridir. 1531 yılında 34 hane, dokuz mücerreden oluşan köyün nüfusu 247'yi bulmaktadır³⁸. 1562 tarihinde iki tane çiftliği mevcuttur. Bunlardan ilki Sofu-yeri çiftliğidir. Buraya Eğmür Çiftliği de denilmektedir ki; beş kişi oturmaktadır. Köyde bu çiftliğe eskiden kaydedilen irad aynen kalıyor. İkincisi Çakır İlyas-yeri Çiftliği halen Ramazan Paşa Çiftliği denilen bu yerde Kozlu viran köyünden Deli Hacı oğlu Hüseyin diye birisi oturmaktadır³⁹.

³⁵ Barkan – Meriçli,a.g.e.,s. 81

³⁶ Bu konuda geniş bilgi için bak:Halil İnalçık,*Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt I 1300 – 1600*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000,s. 145-227; Aynı Yazar, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996,s. 1 - 67

³⁷TD 166, 19.

³⁸ TD 1059 1059, 20.

³⁹ TD 334 334, 51.

Zekeriya BÜLBÜL

Kozluviran Köyü, 1531 yılından Kanunî devrinin sonlarına gelindiğinde hem nüfus hem de üretim olarak iki katına yakın bir gelişme göstermiştir. Nüfusu 247'den 465 kişiye yükselirken vergi geliri de buna paralel olarak 2132 akçeden 4213 akçeye yükselmiştir.

2. Koçmar Köyü

1531 tarihinde 6 hane, 2 mücerred oturmakta olup, nüfusu 38 kişiden ibarettir. Hâsılatı 1797 akçedir. Aynı defterde bir de Koçmar yaylası kayıtlı bulunmaktadır. Bu yaylanın senelik geliri ise 1395 akçedir⁴⁰.

1562 yılında Koçmar köyünün Tavud adlı bir çiftliği olduğu görülmektedir. Bu çiftliğe Kara Yakub Çiftliği de denilmektedir. Burada oturan 6 kişiye çiftlik geliri kifayet etmediğinden Kızık köyünde bulunan bir yer “Çiftliğe” diye kaydedilmek suretiyle buraya ek gelir olarak verilmiştir⁴¹.

TD 1059'a göre köyde; 57 hane 11 mücerred olmak üzere 296 kişi yaşamaktadır. Bu dönemde köyün vergi hasıl 1988 akçedir⁴².

3. Kayı Köyü

XVI. yüzyılda Anadolu'nun değişik yerlerinde Oğuz boyundan Kayılar oturmakta idi⁴³. Batı Anadolu'da da Kayılar'ın bulunduğu, *Tapu Defterleri*'ndeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Nitekim İnegöl kazasına bağlı Kayı köyünün buraya yerleşen Kayı aşireti tarafından kurulmuş olduğu söylenebilir.

Kayı köyü'nün 1531 tarihinde nüfusunun ne kadar olduğu hakkında *Tapu Defterleri*'nde bilgi verilmemiştir. Sadece bir çiftlik yer olup senelik gelirinin 797 akçe olduğu gösterilmiştir⁴⁴. TD 1059'da ise oldukça ayrıntılı bilgi vardır⁴⁵. Bu dönemde köyde 8 hane 20 mücerred olmak üzere 60 kişi yaşamakta ve ağırlıklı olarak çiftçilikle geçimlerini temin etmektedirler.

Tablo 3. Kayı Köyü Vergiye Esas Olan Ürün Çeşitleri

Hınta	250 kile	800 akçe	Şa'ır	110 kile	420 akçe
Burçak	25 kile	50 akçe	Alef	475 kile	475 akçe
Mahlut	30 kile	75 akçe	Erzen	25 kile	50 akçe
Ö.Bennak		28 akçe	R.Çayır		18 akçe
R. Ceviz		28 akçe	H. Bağat		850 akçe
A. Ağnam		164 akçe	R.Keyl		5 akçe

Hariçten ziraat olunan bir çiftlik yer var. Hasılı 2595 akçe denilmektedir⁴⁶. Köyün geliri zeamet ve tımar olarak ayrılmıştır.

⁴⁰ TD 166, 19-20.

⁴¹ TD 334, 152.

⁴² TD 1059, 27.

⁴³ Yusuf Küçükdağ, “Konya Sultan Selim İmâreti, Vakfiyesi ve Vakıfları”, *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya Kitabı VII*, Özel Sayı, (Aralık 2004), s. 270-271, 275-276.

⁴⁴ TD 166, 19.

⁴⁵ TD 1059, 8.

⁴⁶ TD 1059, 8.

4. Hoca Köyü

1531 tarihli defterde Hoca isimli iki ayrı köy kayıtlıdır. Bunlardan ilki 600 akçe hâsılı olan ve padişah hâssı diye kaydedilen köy, diğeri ise 41 nüfusu ve 2459 akçelik senelik geliri olan Hoca köyüdür⁴⁷.

TD 1059 nolu defterde de yine iki Hoca köyü kayıtlıdır. Küçük olanı zamanla nüfusunu kaybetmiş ve mîrî bir işletme olan çeltük ekiminde kullanılmaya başlanılmıştır. Büyük olan Hocalar köyünde ise bu dönemde 75 nüfus yaşamakta olduğu ve köye daha önceleri Elçiler denildiği anlaşılmaktadır⁴⁸.

5. Kızıl Köy

Bir diğeri adı da Çavuş olan Kızıl köyü'nün 1531 yılında nüfusu 104, senelik vergi geliri ise 3578 akçeyi bulmaktadır⁴⁹. TD 1059'a göre ise köyün nüfusu 121'e çıkarken vergi geliri de hariçten ekenlerle birlikte 4858 akçeye yükselmiştir.

Tablo 4. Kızıl Köyü Vergiye Esas Olan Ürün Çeşitleri

Hinta	180 kile	800 akçe	Şa'ir	100 kile	250 akçe
Alef	50 kile	50 akçe	Burçak	40 kile	75 akçe
Nohut	124 kile	605 akçe	Mahlut	26 kile	60 akçe
Erzen	32 kile	80 akçe	H. Bâğat		180 akçe
A. Ağnâm		30 akçe	R.Küvare		12 akçe
R.Ceviz		46 akçe			

6. Aşağı Depe Köyü

Aşağı Depe köyünün 1531 tarihinde senelik geliri 620 akçedir. Bu tarihte köyle ilgili başka kayıt bulunmamaktadır⁵⁰.

TD 1059'a göre ise timar olarak kaydedilen köyün 175 nüfusu ve 1500 akçelik vergi geliri vardır⁵¹.

7. Kestane Çukuru Köyü

Kestane Çukuru köyü, bugün Kestane Alanı olarak bilinen köydür. Bu köyün 1531 tarihinde senelik ödediği vergi miktarı 170 akçeden ibarettir⁵². Nüfusu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Timar olan bu köyün nüfusu hakkında daha sonraki döneme ait tapu defterinde de bilgi verilmemekte, geliri ise 1008 akçe olarak geçmektedir⁵³.

⁴⁷ TD 166, 18. Barkan-Meriçli,a.g.e., s. 86

⁴⁸ TD 1059, 7-34.

⁴⁹ TD 166, 18. Barkan-Meriçli,a.g.e., s.85

⁵⁰ TD 166, 19.

⁵¹ TD 1059, 14.

⁵² TD 166, 19.

⁵³ TD 1059, 13.

8. Süpürdü Köyü

Süpürdü köyü, 1531 yılında oldukça zengin bir yerdir. 22 hane, 11 mücerred-den meydana gelip, nüfusu 121 kişidir. İpekçilikle uğraşan yedi ailenin ipekçilikten senelik vergileri 8000 akçedir. Ayrıca köyden kiler vergisi olarak 1000 akçe, meyhane geliri olarak da 2100 akçe vergi alınmaktadır. Toplam senelik vergi geliri 11.100 akçedir⁵⁴.

Tımar olan bu köy TD 1059'da Sofular mezraası ile beraber kaydedilmiştir⁵⁵. Bu dönemde köyde 174 kişi yaşamaktadır. Üretim faaliyetleri içerisinde ipekçilikten söz edilmeyen köyün vergi geliri toplamı 6782 akçedir. Bir önceki döneme göre nüfusu artarken geliri azalmıştır.

Tablo 5. Süpürdü Köyü Vergiye Esas Olan Ürün Çeşitleri

Hınta	250 kile	1150 akçe	Şa'ir	325 kile	750 akçe
Burçak	3 kile	18 akçe	Nohut	1 kile	5 akçe
Alef	46 kile	46 akçe	Mahlut	80 kile	200
Erzen	20 kile	50 akçe	R.Bostan		8 akçe
R.Bağçe		10 akçe	R.Kovan		4 akçe
R.Cürüm		4 akçe	Ö.Ceviz		60 akçe
H.Bağat		76 akçe	Ö.Ağnam		31 akçe
R.Kışlak		12 akçe			

Hariçten ziraat olunan üç çiftlik yerin vergisi 99 akçe olarak yazılmıştır. Bad-ı hava ve res-i arûsane ve tapuyu zemin ve deşt-bâni yekün:4259 akçe.

9. Ada Bey Köyü

Ada Bey köyünün 1562 tarihinde iki çiftliğinin bulunduğu; bunların adlarının İbrahim-yeri ve Oruz-yeri çiftlikleri olduğu belirtilmektedir.

İbrahim-yeri Çiftliği 1562 tarihinde İlbeyi Nureddin Çiftliği adını almıştır. Defterde burada 20 kişinin oturduğu kayıtlıdır. Bu çiftliğin geliri az olduğu için evvelce Bursa'ya bağlı bulunan Kara Hızır'da Türbe-yeri diye yazılan çiftlik ilâve olarak verilmiştir. Bu çiftliğe 1562 tarihinde Tatar-oğlu Ahmed Çiftliği denilmektedir.

Oruz-yeri Çiftliği'nin adı bu tarihte Aruz-yeri olmuştur. 10 kişinin oturduğu bu çiftliğin geliri de buradaki insanlara yetmediğinden İnegöl nâhiyesinde bulunan Edebey köyündeki Turgut-yeri Çiftliği ilâve olarak verilmiştir⁵⁶.

TD 1069'da ise Adabey köyünün senelik hasılı 190 akçe olarak yazılıdır⁵⁷. Hakkında başka bilgi bulunmamaktadır.

⁵⁴ TD 166, 18.

⁵⁵ TD 1059, 5.

⁵⁶ TD 334, 149.

⁵⁷ TD 1059, 30.

10. Avdancık Köyü

Avdancık köyü, iki çiftlikten meydana gelmiştir. Bunlar; Hamid yeri ve Hacı Osman yeri çiftlikleridir. Hamid yeri Çiftliği 1562'de Mustafa yeri çiftliği adını almıştır. Burada beş kişi oturmaktadır. Bunlardan biri defterde pîr-i fânî, yani ihtiyar olarak gösterilmektedir.

Bu çiftliğin yeri az olduğu için evvelce Bursa kazasına tâbi Çadurlu isimli mevkide bulunan Mesud Çiftliği buraya eklenmiştir.

Yine bu köyde bulunan hacı Osman yeri Çiftliği de 1562 tarihinde Gazi Çiftliği adını almıştır. Burada da 5 kişi oturmaktadır. Bu çiftliğin de yeri az olduğundan İnegöl kazasına tâbi Kıran köyündeki Hasan-yeri Çiftliği ilâve olunmuştur⁵⁸. Bu köy hakkında 1059 nolu defterde bilgi bulunmamaktadır.

11. Eymür Köyü

Eymür köyü, Oğuz boylarından birinin adını taşımaktadır. Bu nedenle köyün Eymür boyuna bağlı bir aşiret tarafından kurulduğu söylenebilir. Yahşi yeri, yeni adı ile de Yaya konuk adında bir çiftliğin bulunduğu görülmektedir. Bu çiftlikte dört kişi oturmaktadır. Geliri az olduğu için 1562 tarihli tarir defterine Acilen köyündeki Evliyâ yeri Çiftliği'nin ilâve edilmesi yazılmıştır. Burasını Yusufçalı diye tanınan bir doğancı işletmektedir⁵⁹. Piyade yerlerinden gayri genden açılan yerlerin öşür rüsümünü sipahi alır denilmektedir⁶⁰. Kozlu Viran köyünde de aynı tarihte Eymür adında bir de çiftlik bulunmaktadır.⁶¹

12. Geyikli Köyü

Geyikli köyünün oldukça eski olduğu, daha Bursa'nın fethinden sonra Geyikli Baba adında bir dervişin buraya yerleşmiş bulunduğu hareketle söylenebilir. Orhan Gazi tarafından bir mescit ve zâviye yaptırılmıştır. Bugün de bu zâviye meşhur bir ziyaret yeridir. 1562 tarihinde bu köyün Eylül yeri ve Oğuzhan yeri adında iki çiftliğin bulunduğu defterde kayıtlıdır.

Oğuzhan yeri Çiftliği: Bitnos alayı ismindeki alanda bulunmaktadır. Bu tarihte Sofuoğlu Kara Mustafa ve Mehmed oğlu Musa adındaki kişiler tarafından işletiliyordu⁶². Bu çiftlik Geyikli Baba Zaviyesinin vakfidir⁶³

13. Atoğlanı Köyü

1531 tarihinde sadece 500 akçe geliri olduğu kaydedilmiştir. TD 1059 nolu defterde ise 49 kişinin yaşadığı ve bunların 2367 akçe vergi geliri ödediği kayıtlıdır⁶⁴.

⁵⁸ TD 334, 145.

⁵⁹ TD 334, 158.

⁶⁰ Barkan-Meriçli,a.g.e.,s 96

⁶¹ TD 334, 158.

⁶² TD 334, 53.

⁶³ Barkan-Meriçli,a.g.e.,s. 109-110

⁶⁴ BA.TD.1059, 9

Tablo 6. Atoğlanı Köyü Vergiye Esas Olan Ürün Çeşitleri

Hınta	180 kile	800 akçe	Şa'ir	82 kile	205 akçe
Nohut	12 kile	60 akçe	Burçak	18 kile	45 akçe
Alef	5 kile	5 akçe	Mahlut	12 kile	40 akçe
Erzen	12 kile	80 akçe	Ö.Bostan		50 akçe
R.Hane		25 akçe	Ö.Ceviz		50 akçe
R.Cürüm		12 akçe	H.Bağat		109 akçe
Ö.Ağnam		150 akçe			

14.Koçu Köyü

Bu köy 1059 nolu tahrir defterinde bir vakfa eşküncülü mülk olduğu kayıtlıdır. Bu dönemde vakıf adına köyü tasarruf eden şahıs Hüseyin Çelebi bin Hacı Bey'dir. Bu dönemde köyün nüfusu 275 kişi, vergi geliri de 4100 akçedir.

Tablo 7. Koçu Köyü Vergiye Esas Olan Ürün Çeşitleri

Hınta	200 kile	1000 akçe	Şa'ir	160 kile	400 akçe
Nohut	4 kile	10 akçe	Burçak	24 kile	60 akçe
Alef	65 kile	65 akçe	Mahlut	22 kile	55 akçe
Erzen	8 kile	20 akçe	R.Bostan		277 akçe
R.Küvare		5 akçe	A. Ağnam		18 akçe
R. Pıyaz		170 akçe	Toplam		4100 akçe

Bu köyden Barkan da Eşkücülü Evkaf olarak bahsetmektedir⁶⁵

15. Toma Köyü

Timar olarak kaydedilen bu köyün geliri ilk kayıtlarda 1438 akçe olarak gösterilmiştir⁶⁶, TD 1059 nolu defterde ise köyün nüfusu 110 kişi, yıllık vergi tutarı ise 1900 akçedir

Tablo 8. Toma Köyü Vergiye Esas Olan Ürün Çeşitleri

Hınta	120 kile	600 akçe	Şa'ir	60 kile	150 akçe
Nohut	2 kile	15 akçe	Alef	2 kile	2 akçe
Mahlüt	50 kile	120 akçe	R.Bostan		10 akçe
R.Küvare		40 akçe	R.Çayır		20 akçe
R.Ceviz		20 akçe	R.Bağat		40 akçe

16. Sultan Nigar (...) Köyü

Daha önce defterlerde bu köyün kaydı bulunamamıştır⁶⁷. Köyün okunamayan bir ismi daha bulunmaktadır. TD 1059 nolu deftere göre nüfusu 131 kişi ve 8300 akçelik vergi geliri bulunmaktadır.

⁶⁵ Barkan- Meriçli, a.g.e.,s. 104

⁶⁶ Barkan-Meriçli,a.g.e., s. 88

⁶⁷ Barkan – Meriçli,a.g.e.

XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı

Tablo 9. Sultan Nigar Köyü Vergiye Esas Olan Ürün Çeşitleri

Hınta	880 kile	3300 akçe	Şa'ir	295 kile	1237 akçe
Mahlût	328 kile	1070 akçe	Erzen	23 kile	60 akçe
A. Ağnâm		129 akçe	R.Küvare		32 akçe

17.Üstat Yunus Köyü (Nam-ı diğer Güngörü)

Bu köy hakkında diğer defterlerde bilgiye rastlanmamıştır. TD 1059'da nüfusa dair bilgi verilmemiştir. Üretim kaydı vardır buna göre yıllık vergi geliri 2727 akçedir.

Tablo 10. Üstat Yunus Köyü Vergiye Esas Olan Ürün Çeşitleri

R.Çift		213 akçe	Hınta	180 kile	490 akçe
Şa'ir	180 kile1	1900 akçe	Burçak		35 akçe
Alef	30 kile	30 akçe	Mahlût	10 kile	25 akçe
R.Ceviz		11 akçe	R.Meyve		23 akçe

18.Kurşunlu Köyü

Tımar olarak kaydedilmiş olan köyde aynı zamanda derbentçiler de bulunmaktadır. 1059 nolu defterde bu konuda şu bilgiler verilmektedir: Karye-i Kurşunlu nam-ı diğer gerde tâbi-i İnegöl derbendçiyân-ı Ahî ve Kurşunlu Liva-i mezbure piyadelerinden bazı piyadeler livâ-i mezbûrede vâki olan Domaniç ve Ahi-beli ve Ak-bıyık nam mâhuf derbentlerin hıfz ve hırsatlerinde olup çiftliklerine mutasarrıf iken sâbıkan ahvalleri südde-i saadetime arz olundukda derbent muhafazası hizmetinden ref olunup yerlerine reayadan kimesne derbentçi tayin olunmak ferman olundukta ber müceb-i ferman-i hümayun reâyadan derbentçi muhafazası hizmeti teklif olundukda reâyadan ihtiyar ettiklerinde tekrar pâye-i a'laya arz olundukda sabıkan derbentçi olan piyâdeler kemâkân derbentçilik hizmetini ideler deyü ellerine ahkâm-ı şerif verilüp ol zamandan ilâ yevminâ hazâ zıkr olunan derbentlerin hıfz ve hırsatlerinden halî olmayıp fi'l-vâki zıkr olunan derbentler muhafaza olunmağla âyende ve revende ve sair fukaraya ve zu'afâya nefi külli olup mezkûr derbentlerin hıfz ve hırsatleri ehemmi mühimmâttan olmağın hâliyen piyadeler müceddeden tahrir olundukta teftiş olunup emr-i şerifde esâmileri mukayyed kadîmi debentçi olup siyanet olanlarına derbent hizmetlerinden mukarrer olup müteveffa olanların dahi yarar oğulları ve babaları yerlerine geçip derbent muhafazasında olmağın ibkâ olunması madem ki âyende ve revendenin canına ve malına mütekeffil olup zayi kılmayalar Tavulları ile ve sair yat ve yaraklarıyla ve tüfenkleriyle derbentin hıfzında olalar çiftlerine mutasarrıf olup sair piyâdeler gibi rusûm-ı örfiyelerini eda edüp hizmete vermiyeler Madem ki derbende mukayyed olalar.

Neferen: 95, Mücerred: 51, Çift: 1, Yarım Çift: 6. Yetiştirdikleri ürünler hakkında bilgi bulunmamaktadır. Barkan_Meriçli'de "hâriçten gelip yerleşen reayaların bennâkin ve mücerredî ve adet-i ağnâmın ve resm-i 'arusânesin ve bâd-i hevâsın sipahi alur ve piyade yerlerinden gayri genden açılan yerlerin öşr ve rüsûmın dahi piyade alur" denilmektedir⁶⁸.

⁶⁸ Barkan_Meriçli,a.g.e.,s 96.

Zekeriya BÜLBÜL

TD 1059'da diğer köyler hakkında çok az bilgi vardır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

19.Göçgâr(Nam-ı diğer Alanya) Köyü

Çift : 2 ,Y.Çift : 3 ,Mücerred : 1, hâsıl: 2041 akçe

20.Akdiren Köyü

Mücerred:15, Bennak:8, Ekülü:2, Y.Çift: 2, İmam :1, hâsıl: 817 akçe

21.Sule Köyü

Mücerred:13, Hane:4, Ekülü:2, Çift:2, Y.Çift:5. hâsıl: 1073 akçe

22.Ulu Köyü

Mücerred:40, Bennak:15, Ekülü:3 Çift:8, Y.Çift:10, İmam:1.

23.Kırık Köyü

Mücerred: 4, Bennak: 3, Çift: 1, Hasılı 500 akçe

24.Söğütlü Köyü

Defterde sadece ismi var başka bilgi yok.

25.Beden Köyü

Neferan: 81, Mücerred: 40, İmam: 1, hâsıl: 6000 akçe

27.Haca Köyü

Hâsıl: 600

28.Susuluk Köyü

29.Miral Köyü

Neferan 59

30.Bey Köyü

Hâne 11 Hasılı 500 akçe

31.Kırık Köyü

Hâne 30 Hasılı yok.

32.Özlüce Köyü

Mücerred :13 Nakdiye : 20 Hasılı yok

33.İlur Köyü

Hâne 22 Bunun beş hanesi derbentçi

34.Çit Köyü

Hâne 20 Bunun altı hânesi derbentçi

35.Yegan gazi Köyü

Hâne 17 Hasılı 200 akçe

36.Huddum Köyü

Hasılı: 2699 akçe

37.Sırnas Köyü

Neferan:18, Mücerred:11, Bennak:2, Çift:1 Hasılı: 1266 akçe

38.Demirci Bazarlu Köyü

Hasılı: 397 akçe

39.İlca Köyü

Hasılı: 750 akçe

40.Karaçis Köyü

Hasılı: 840 akçe

41.Giremelice Köyü

Hasılı: 782 akçe

XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı

42.Kelâne Köyü

Hasılı: 2238 akçe Mücerred: 38, Bennâk: 8, Ekülü: 8, Çift:3,Y.Çift:4, İmam: 1

43.Gence Köyü

Hasılı:1797 Neferan:51, Mücerred:33, Bennâk:10, Ekülü:3, Çift:2, Y.Çift:2, İmam:1

D. MEZRAALAR

Osmanlı Devleti'nde mezra; eski iskân sahası olup, ahalisi dağılmış olan ekinlik alanlardır. Bunlar, genel olarak 10 çiftlik büyüklüğünde yerlerdir⁶⁹.

İnegöl'de XVI. yüzyılda mezraalar önemli bir yer tutmaktadır. Mezraalardan zamanla köy haline gelenler olduğu gibi köylerden de zamanla mezraa haline dönüşmüş yerlere rastlanmaktadır.

Nitekim 1531 yılında Yenice 41 hane, 9 mücerred bulunan ve senelik hâsılı 4622 akçe olan bir köy durumunda iken⁷⁰ Kanunî devrinin sonlarında senelik hasılı 1795 akçe olan bir mezraa haline gelmiştir. 1531 yılında Ilıca üç çiftlik yer alan bir mezraadır. Senelik hâsılı 750 akçedir. Kanunî devri sonlarında senelik hâsılında bir değişiklik olmamasına rağmen tahrir defterinde artık köy olarak geçmektedir.

Mezraaların iki, üç çiftlikten meydana gelenleri olduğu gibi, köylerin de iki, üç çiftlikten meydana gelenleri bulunmaktadır. Daha önce geçen Kayı köyünde olduğu gibi bir çiftlikten⁷¹ meydana gelen köyler de vardır. Barkan-Meriçli'nin çalışmasında köyler ve mezraalar olarak değerlendirme yapılmamış mezraalar köyler tahsislerine göre değerlendirilmiştir⁷²

E. HAS ZEAMET VE TİMARLAR

1. Padişah Hâsları

1531 tarihinde İnegöl Kazası'ndaki padişah hasları merkez kazanın ve ona tâbi olan yerlerin mukataasından, İnegöl'deki meyhanenin gelirinden ve bu kazaya bağlı Işık-depe, Hoca, Beden, Su Sığırlık köyleri ile Çaykuru adlı bir yerin hâsılatından oluşmaktadır.

Bunların senelik gelirlerinin dökümü şu şekildedir:

Çaykuru mukataası	40 akçe
Meyhanenin mukataası	200 akçe
Diğer mukataalar	605 akçe
Işık Depe köyü	1500 akçe
Hoca köyü	600 akçe
Beden köyü	8045 akçe
Su Sığırlık köyü	1540 akçe

⁶⁹ Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul 1969, s. 73.

⁷⁰ TD 166, 25.

⁷¹ Çiftlik hk. Bak:Halil İnalçık,*Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600, I*, Eren Yayıncılık 2000, s.193.

⁷² Barkan-Meriçli,a.g.e.,

Zekeriya BÜLBÜL

Yukarıdaki köylerden Su Sığırlık halkının vergi durumu ve geçimleri defterdeki bir kayıttan anlaşılmaktadır. Bunların vaktiyle padişahın mallarına baktıkları ve her sağır inek başına yüz akçe haraç verdiklerinin *defter-i köhne*'de kayıtlı olduğu zikredilmektedir. Bu korunun önceden at ve tay korusu olduğu da belirtilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman devrinde bu haracın çok olduğunu ileri süren köylüler, durumun tetkiki için müfettiş istemişlerdir. Yapılan teftiş sonunda vergi 100 akçeden 70 akçeye indirilmiştir. Bu köy halkından ineği olanlar Bursa ovasındaki su sığırlığına padişah hükmü ile naklolunmuşlardır⁷³. İnegöl'deki padişah hasları hakkında değişik zamanlarda yapılan tahrirlerde de bilgi bulunmaktadır⁷⁴.

2. Zeamet ve Timarlar

Züema ve erbabı-ı tımara tahsis olunmuş olan nefis-i İnegöl yani şehir merkezinde oturanlar, hane ve mücerred olarak belirtmelerine rağmen bunların ödeyecekleri resim miktarları belirtilmemiştir⁷⁵.

H. 892/ M. 1487 tarihli *Hüdâvendigâr Kanunnamesi*'ne göre her haneden 33 akçe resim alınmakta idi. XVI. yüzyılda Bursa'ya komşu olan Kütahya'da ve Biga'da bu resmin 33 veya 32 akçe olduğuna göre Hüdâvendigâr livasına bağlı İnegöl'de de bu resmin 33 akçe olması gerekmektedir. Bu duruma göre İnegöl'de bulunan reayadan alınan vergi 2640 akçeyi bulmaktadır⁷⁶.

İnegöl'ün merkezi dışında, 32 köy timar ve zeamet olarak verilmiş ve bunların senelik ödeyecekleri vergi miktarları da bildirilmiştir⁷⁷. Ayrıca timar ve zeametler arasında 18 mezraa ve 8 yayla bulunmaktadır⁷⁸.

Köy, mezraa ve yaylaların senelik vergi toplamları şöyledir:

32 köyden alınan senelik vergi	56.331 akçe
18 mezraadan alınan senelik vergi	8.406 akçe
8 yayladan alınan senelik vergi	2.400 akçe
TOPLAM:	67.137 akçe

Yukarıda İnegöl merkezi dışında kalan köy, mezraa ve yaylalardan elde edilen gelirler toplam olarak gösterilmiştir. Söz konusu gelirlerin kaza merkezinden elde edilen gelirlerle kıyaslanmayacak kadar yüksek olduğu aşikardır.

İnegöl kazasına bağlı köylerden 2'si diğer köylerden farklı olarak başka özelliklere de sahiptir. Daha önce değinilen Süpürdü köyü İnegöl'ün en zengin köyü olmasının yanında, ipekçilik yapılan tek köy durumundadır. Aksu köyünde bir kervansaray bulunmaktadır. Yavuz Sultan Selim bu kervansarayla ilgili bir ferman vermiştir. Fermana: köylünün kervansarayı tamir etmesi, yollarını

⁷³ TD 166, 18.

⁷⁴ Barkan-Meriçli, a.g.e., s. 81-83

⁷⁵ TD 166, 18.

⁷⁶ Ömer Lütfü Barkan, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*, İstanbul 1943, s. 1-2, 19-23.

⁷⁷ TD 166, 18, 19, 20.

⁷⁸ TD 166, 18, 19, 20.

XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı

açması, derbencilik yapması ve köyde bulunan yaya ve müsellemlerin de derbencilik yapması emredilmektedir⁷⁹.

F. VAKIFLAR

TD 166 nolu deftere⁸⁰ göre XVI. yüzyılda İnegöl kazasının tespit edilebilen vakıfları şunlardır⁸¹: İmaret-i İshak Paşa Vakfı, Mustafa Paşa-oğlu Mehmed Bey Vakfı, I. Murad Vakfı ve Hatip Camii Vakfı. Bunların dışında bir kısım gelirlerin ait olduğu üç vakıf daha vardır. Bunlar: Sultan Evkâfı, Amme Evkâfı, Eşkünlü Evkâfı.

Osmanlı Devleti'nde dini inançları gereği insanlar öldükten sonrada amel defterlerinin kapanmaması sürekli sevap kazanmak düşüncesi ve yarınlarını garanti altına alacak hiçbir güvenceye sahip bulunmayan üst düzey yöneticilerin bir kısmının çocuklarının kendilerinden sonra sefil olmalarını önleme düşüncesi vakıf kurmalarında etkili olmuştur. Vakıflara hiçbir suretle dokunulmadığı için vakıflar en sağlam istikbal garantisi olmaktaydı. Çünkü vakıf yapan, vakfın idaresini ve gelirinden bir kısmını çocuklarına veya yakınlarına bırakmak imkânına sahiptir. Bu durum, vakıfların yalnız ekonomik kaygı ile kurulduğu fikrini vermemelidir. Dinî duyguların da vakıfların kurulmasında büyük rol oynadığı göz ardı edilemez. Zaten vakıf, sosyal olduğu kadar dinî bir müessesedir.

XVI. yüzyıl İnegöl kazası vakıflarına dair tespit edilebilen bilgiler aşağıda verilmiştir.

1. İshak Paşa İmareti Vakfı: İmarete vakfedilmiş olan Uluçeltükçü köyünde vakıf hizmetkârı dört kişi oturuyordu. Köyde 51 hane ve 27 mücerred bulunuyordu. Senelik hasılı 5818 akçe idi. Buradan senede 150 "*erş ve erş müid*" pirinç alınıyordu. O günkü rayice göre bu 15000 akçe yapıyordu. Köyde bulunan iki değirmenin çiftlikle beraber geliri 210 akçe idi.

2. I. Murat Vakfı: Defterde bu vakfın sadece adı geçmektedir. Vakfın gelir kalemleri ve miktarları hakkında hiç bit bilgi yoktur.

3. Mustafa Paşaoğlu Mehmed Bey Vakfı: Aynı ismi taşıyan cami ve muallimhaneden oluşan vakfın gelirleri arasında bir köy ve iki mezraa vardır. Burada 41 hane, dokuz mücerred oturmaktadır. Köyün senelik hasılı 4622; mezraaların senelik hasılı ise 1214 akçedir.

4. Hatip Camii Vakfı: Defterde caminin sadece ismi geçmektedir. Gelirleri ya da görevlileri hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

5. Sultan Evkafı: Sultan evkafına ait vakıfların adetleri defterde şu şekilde gösterilmiştir:

Dokuz köy, bir çiftlik, iki mezraası, dört akar, üç dükkân, bir bahçe, bir hamam, 230 çeltük tohumundan ibarettir. Muamele harcı olarak alınan

⁷⁹ TD 166, 18.

⁸⁰ TD 166, 25-27.

⁸¹ TD 166, 25-27.

Zekeriya BÜLBÜL

paralarda evkafa ait olup senede 46.000 akçe tutmaktadır. Evkafın senelik geliri toplam olarak 131.367 akçedir⁸².

6. Amme Evkafı: Amme evkafına ait vakıflar, 17 köy, 10 çiftlik, dört mezraa, dört değirmen, 14 dükkândır. Muamele harcı olarak alınan paraların tutarı 45.000, evkafın senelik geliri ise 94.614 akçedir⁸³.

7. Eşkünlü Evkafı: Eşkünlü evkafı, dört köyden meydana gelmiş olup, senelik geliri 7.947 akçedir.

G. EKONOMİK DURUM

İnegöl'ün iktisadî durumu üzerine coğrafi yapısının etkisi büyük olmaktadır. Kasabanın büyük bir ovanın ortasında kurulmuş olması, halkın geçimini sağlamak için birinci plânda topraktan faydalanmasına ve çiftçiliğin gelişmesine sebep olmuştur. Eldeki *Tapu Defteri*'nde⁸⁴ kasabanın geliri belirtilirken yetiştirdiği ürünler ve bu ürünlerden alınan vergi miktarları ayrı ayrı belirtilmiştir. Buna göre İnegöl ve çevresinde, buğday, arpa, yulaf, burçak, nohut yetiştirilmektedir. Arıcılık, ipekçilik, bağ ve bahçecilik de İnegöl'ün iktisadî hayatında mühim yer tutmaktadır.

Kazaya bağlı köyler anlatılırken, Süpürdü köyünde ipek ve ipek böcekçiliğinin ileri bir seviyede olduğu yedi hanenin ipekçilikten ödediği vergi miktarının 8000 akçe tuttuğuna işaret edilmişti. Ayrıca bağlardan elde ettikleri üzümlelerden şıra ve şarap yapıyorlardı. Bu imalâthanelerden alınan vergiler meyhane mukataası olarak kayıtlarda geçmektedir⁸⁵. Ayrıca pirinç de tahıllar arasında mühim bir yer tutmakta idi. Ulu Çeltükçü köyünde pirinçten 15.000 akçe kazanç temin ediliyordu⁸⁶.

Tapu Defterleri'nde kayıtlı bulunan ağnam vergisinden anlaşıldığı üzere koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar da yetiştirilmekte idi. Nefs-i İnegöl, yani İnegöl kazasının merkezinden Kanunî devri sonlarında alınan "*resm-i ağnam*" 128 akçe olarak kaydedilmiştir. *Mühimme Defteri* kayıtlarından⁸⁷ İnegöl'de tavukçuluğun da ileri bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır. 1574 ve 1576 tarihlerine ait *Mühimme Defteri* kayıtlarından İstanbul'daki sarayın tavuk ve yumurta ihtiyacının önemli bir kısmının İnegöl'ün karşılandığı anlaşılmaktadır⁸⁸.

İstanbul'daki saraya 1574 tarihli fermanla üç bin tavuk ve beş bin yumurta; 1576 tarihli fermanla ise iki bin tavuk istenmektedir. Parasının saray mutfağı emini tarafından gönderileceği, bu miktar yetmezse İnegöl'deki Padişah hasları mukataalarından alınmaması, şayet mültezimlerde para yoksa borç bulunması emredilmektedir. Şu halde saray tarafından tavuk ve yumurta, hüküm gereğince peşin para karşılığında alınıyordu. Fermanla alınan şeylerin bedelinin ödenmesi,

⁸² TD 166, 27.

⁸³ TD 166, 33.

⁸⁴ TD 1059, 4.

⁸⁵ TD 166, 18.

⁸⁶ TD 166, 25.

⁸⁷ MAD 7534, 38.

⁸⁸ MAD 7534, 38; MAD 7534, 1733.

XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl'ün Sosyo-Ekonomik Yapısı

bu bahane ile halka zulüm edilmemesine vurgu yapılması bu konuda çok hassas davranıldığını göstermektedir.

Nüfusu ancak 1000'i bulan küçük bir kasabadan bir defada iki bin üç bin tavuk beş bin yumurta istenmektedir. Kaza halkının geçim kaynakları arasında tavukçuluğun önemli bir yer tuttuğunu, halkın tavuğu sadece etinden ve yumurtasından besin maddesi olarak faydalanmak için beslemeyip, aynı zamanda bir gelir kaynağı olarak bu işi yaptığını göstermektedir.

İnegöl ovasında koyun, keçi ve kümes hayvanları dışında inek ve camız da beslenmekte idi.

SONUÇ

Sonuç olarak; XVI. yüzyılda Marmara havzasında bir Osmanlı şehri olan İnegöl'ün demografik ve ekonomik durumunun incelendiği bu çalışmada pek çok yönden diğer şehirlerle benzerlikler gösterirken, bazı özellikleri ile farklılaştığı da gözlemlenmektedir. Pek çok Anadolu şehrinde olduğu gibi, halkın geçimi ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bunun yanı sıra tavukçuluğun gelişmiş olması ve İstanbul'a büyük oranda tavuk ve yumurta gönderilmesi yine bazı bölgelerinde ipek böcekçiliği ve ipekçiliğin ekonomik hayat içerisinde yer alması dikkat çekici özelliklerdendir. Yine dikkat çeken bir diğer husus da yerleşim yerlerinin değişken yapıda olmasıdır. Anadolu'da genellikle köy yerleşimi öne çıkarken, İnegöl'de köy başlığı altında çiftlik oluşumlarının varlığı ilginç görülmektedir.